

долаючи суперечності та образи минулого, культурна пам'ять сприяє примиренню і новим формам співіснування людей і спільнот, відкриває можливості для спільного майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ассман Аляйда. Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті / Аляйда Ассман; пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. – К.: «Ніка-Центр», 2012. – 440 с.
2. Ассман Ян. Культурная память: Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Пер. с нем. М. М. Сокольской. - М.: Языки славянской культуры, 2004. - 368 с.
3. Araújo A.L. Politics of Memory: Making Slavery Visible in the Public Space. - New York: Routledge, 2012. - 296 p.
4. Assmann A., Shortt L. Memory and Political Change. New York : Palgrave Macmillan, 2012. - 248 p.
5. Gillis J. Commemorations: The Politics of National Identity. - Princeton: Princeton University Press, 1994. - 290 p.
6. Macdonald S. Memorylands: heritage and identity in Europe today. - London: Routledge, 2013. - 293 p.
7. Nora P. Between Memory and History: Les Lieux de Memoire// Representations. - 1989. - Vol.26. - P. 7-25.

В'ячеслав Гнатюк

(Львів)

НОТАТКИ З ІСТОРІЇ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ЛЬВІВСЬКОМУ ПОЛІТЕХНІЧНОМУ ІНСТИТУТІ

Після окупації Західної України Радянським Союзом відповідно до таємного протоколу пакту Молотова-Рібентропа, нова влада почала налагоджувати й діяльність львівських вищих шкіл. У жовтні 1939 р. Львівську Політехніку було перейменовано на Львівський політехнічний інститут, щойно обраного (наприкінці серпня) ректора А.Верещинського та проректорів було усунуто з посад, керувати роботою закладу було доручено професорові В. Круковському. Парторгом інституту був призначений політпрацівник Червоної Армії Юсимов, який оперативно організував у виші партійний комітет ВКП(б). Партком розпочав ідеологічну роботу в дусі більшовицьких постулатів про класову боротьбу і т.п. Під час перших же зборів професорсько-викладацького складу (початок жовтня 1939 р.) за наказом

Юсимова безпосередньо на території інституту без суду й слідства було розстріляно кількох поляків-співробітників політехніки за антисемітизм [10, s.264].

За відомостями, наведеними М.Буцком [4, с. 9], у першому семестрі 1940-41 навчального року у Львівському політехнічному інституті навчалося 2466 студентів, з яких поляки становили приблизно 80%, українці – 7%, євреї та представники інших національностей – 13%. Очевидно, що така ж пропорційність була характерна й для 1939-1940 навчального року.

Щодо професорсько-викладацького складу, то, за моїми підрахунками, у 1939-1940 навчальному році на 81 кафедрі Львівського політехнічного інституту працювали 265 викладачів, з них професорів було 64, доцентів-завідувачів кафедрами – 23, доцентів – 44, асистентів – 134. 38 викладачів за національністю були українцями, що становило приблизно 14,5% від загальної кількості викладацького складу[2, арк. 1 – 30].

Як зазначає З.Поплавський, на той час аспірант Львівського політехнічного інституту, навчання у виші в 1939-1940 навчальному році провадилося польською мовою, за винятком кафедри основ марксизму-ленінізму, викладачі якої вели заняття й ідеологічно-пропагандистську роботу російською. Називає він також і трьох викладачів, що цього ж року почали читати лекції українською. Це були Юліан Гірняк, Павло Шумовський і Євген Перхорович [10, s. 272].

Така строкатість мов викладання у виші періоду 1939-1941 років була зумовлена історичними й світоглядно-ідеологічними чинниками, передусім переходом Західної України під владу Радянського Союзу, ідеологи якого позірно проголошували за мету інвазії СРСР на західні землі України соціальне й національне визволення тамтешніх українців з-під польського гніту, але насправді прагнули денационалізувати й русифікувати їх, як вони це вже давно робили в підсоветській Україні. Проте, враховуючи реальну ситуацію, нова влада на найвищому рівні тимчасово погоджувалась із багатомовністю викладання у вишах Львова, що видно, зокрема, з Постанови Політбюро ЦК ВКП(б) від 8 серпня 1940 р. « Про заходи щодо організації культурно-освітнього життя у Львові після встановлення Радянської влади»: «...1. е) Дозволити професорам ВНЗ Львова, які не

володіють українською чи російською мовами, читати лекції в 1940-1941 році польською мовою з тим, аби мірою вивчення ними української чи російської мов забезпечити поступовий перехід викладання на українську мову ...Й.Сталін» [7, с. 101].

Як бачимо з наведеної цитати, фактично дозволялося паралельне викладання й російською мовою, що мало на меті в перспективі витіснити з науково-освітнього вжитку не тільки польську, а й українську мови. Про це свідчать й інші факти того часу. Зокрема, на кафедрі «язиків» (мов) у 1939-1940 навчальному році працювали 2 викладачі української мови і 3 (!) – російської [1, арк. 2 – 2зв.]. За свідченням З.Поплавського, у лютому 1940 р. всі працівники політехнічного інституту були зобов'язані відвідувати гуртки української **або** (!) російської мов (на вибір), а також історії ВКП(б) [10, с. 275]. У вересні 1940 р., під час відвідин Москви делегацією професорів Львівського політехнічного інституту, професорові Бартелю було запропоновано видати в перекладі **російською** мовою його підручник з нарисної геометрії у співпраці з аспірантом Ленінградського гірничого інституту М. Шклярським, який спеціально задля цього переїхав до Львова й отримав там посаду доцента в ЛПІ [10, с. 277]. Офіційну печатку інституту також було виготовлено мовою імперії. [10, с. 272]. Про аналогічні факти застосування російської мови в інших сферах життя щойно «визволеного» Львова повідомляє, зокрема, в своєму щоденнику письменник П.Панч, який на той час перебував у місті [7, с. 76].

За цих обставин тим важливішою ставала місія ствердження української мови як мови викладання в політехнічному інституті. Цю місію потрібно було провадити у боротьбі на два фронти: з польською мовою, що панувала на той час у навчальному процесі через суттєве переважання етнічних поляків серед студентського й професорсько-викладацького складу, та з імперською російською, яка поступово набирала ваги в громадському житті окупованої Радянським Союзом Західної України, спираючись на свій авторитет мови міжнародного спілкування в СРСР та на підтримку партійно-репресивного апарату, що почувався господарем на завойованих землях.

Постаті всіх трьох названих З.Поплавським українських учених-патріотів якнайкраще надавалися для виконання цієї місії – як за своїм науковим авторитетом і професійним рівнем, так і за рівнем національної самосвідомості та самозреченості в боротьбі за свободу й піднесення культурно-освітнього рівня рідного народу.

Зокрема, Ю.Гірняк (1881-1970), родом з Тернопільщини, син селянина-бідняка, талановитий учений-природничник, доктор технічних наук, учень І.Пулюя, автор шкільних підручників, багато років пропрацював в українських гімназіях Станіславова та Львова. На початку 20-х років ХХ століття Ю.Гірняк був керівником технічного відділення Львівського таємного університету, де викладав фізику українською мовою. Від 1.03. 1940 р. він працював асистентом на кафедрі загальної і теоретичної термодинаміки Львівського політехнічного інституту [1, арк.8]. 1941 р. емігрував до США, де вів далі плідну наукову працю.

Павло Шумовський (1899-1983), уродженець Волині, син православного священика, інженер-агроном, доктор рільничих наук, здобув освіту в Київському політехнічному інституті та у ВНЗ Берліна, Кракова, Варшави. У 1927-1939 роках працював у Варшавській вищій сільськогосподарській школі, від 1.01 1940 р. – доцент і завідувач двох кафедр – годівлі господарської худоби і фізіології і годівлі тварин. Під час німецької окупації в 1942-1944 роках П.Шумовський - директор відділу тваринництва Хліборобської палати у Львові. Учений брав активну участь в українському національно-визвольному русі, як представник вітчизняної наукової інтелігенції увійшов до складу Української головної визвольної ради на її установчому Великому Зборі в липні 1944 р.

1945 року П.Шумовський емігрував до Франції, де успішно працював за фахом. Був директором лабораторії біохімії і фізіології тварин у Державній ветеринарній школі під Парижем, став членом-кореспондентом французької академії сільськогосподарських наук. На еміграції далі провадив діяльність в національній справі, був членом ЗП УГВР, головою Ради бібліотеки ім. С.Петлюри в Парижі (1968-1981), членом управи НТШ в Європі [5, с. 3905].

Не менш яскравою особистістю в усіх відношеннях був і Євген Перхорович (1903- ?). Також волиняк, як і П.Шумовський, з Рівненщини. Мав таке саме й

соціальне походження – син сільського православного священика. 1930 р. закінчив Гірничу академію в Кракові, був учнем видатного українського вченого-металурга й державного діяча, міністра УНР Івана Феценка-Чопівського. Працював на металургійних заводах у Польщі, асистентом на кафедрі ливарної справи Варшавської політехніки. Водночас був активним членом української академічної громади в Польщі, що відзначив у своїх споминах професор І. Феценко-Чопівський [9, с. 72 – 73].

З початком II світової війни Є.Перхорович повернувся на рідну Волинь, працював учителем фізики в середній школі №1 м. Дубно [3, арк.2]. У грудні 1939 р. звернувся з поданням (українською мовою) до ректорату Львівського політехнічного інституту з проханням надати йому роботу відповідно до його кваліфікації. 1.01. 1940 р. Є. Перхорович був призначений доцентом і в.о. завідувача кафедри «Технологія металів» [1, арк.11], де й пропрацював до початку німецької окупації.

Німецька влада перетворила політехнічний інститут на 3-річну технічну школу, яка мала призначення випускати керівників середньої ланки – старших майстрів. Організацію навчального процесу було доручено саме Євгену Перхоровичу [10, с. 256], який фактично виконував функції директора закладу протягом 1942-1944 р. За час керівництва Є. Перхоровича збереглися свідчення його високого авторитету й глибокої поваги до нього з боку колег і студентів [6, с. 165 – 166]. Далі сліди Є. Прохоровича губляться у вирі війни. Очевидно, він став жертвою воєнного лихоліття або сталінських репресій.

Твердження З. Поплавського про те, що лише названі вище викладачі політехнічного інституту почали викладання українською мовою в 1939-1940 навчальному році, потребує уточнення. Принаймні ще двоє викладачів української мови з кафедри «язиків» (як вона тоді називалася) – Марія Новакова та Йосиф Тума [1, арк. 2] – мусили робити це зі свого службового обов'язку. Мабуть, були й інші викладачі-патріоти з досить численної спільноти українців (близько 30 осіб), - як місцевих, так і східняків, - що вели заняття рідною мовою, але аспірант З.Поплавський про них просто не знав. Наприклад, важко уявити, щоби асистент-

українець завдувача кафедри фізіології і годівлі тварин П.Шумовського проводив практичні заняття зі студентами польською, коли професор читав їм лекції українською.

Уведення української мови в навчальний процес Львівського політехнічного інституту окремими викладачами-патріотами вже в перший рік радянської окупації є свідченням високої національної самосвідомості й громадянської мужності цих людей, які своїм шляхетним учинком здійснили акт відновлення історичної справедливості щодо рідного народу, його права на свою культуру, на самостійний розвиток на своїй землі. Тим самим було продемонстровано і колишнім окупантам-полякам, і новітнім-росіянам, що українська нація має честь і гідність і готова їх захищати та розвивати власну мову і науку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Національного університету «Львівська політехніка» (далі – АНУЛП). – Ф. Р-120. – Оп.1-Л. – Спр. 65.
2. АНУЛП. – Ф. Р-120. – Оп. 1-Л. – Спр. 66.
3. АНУЛП. – Ф. Р-120. – Оп. 1-Л. – Спр. 289.
4. Буцко М. Відомі вчені державного університету «Львівська політехніка». 1844-1994. Біографічний довідник. – Львів: Видавництво Державного університету «Львівська політехніка», 1994. – 253 с.
5. Енциклопедія Українознавства. – Т.10. – Львів, 2000. – с. 3605-4015+63 с.
6. Ковалюк Р. Національно-патріотичний рух студентської молоді Львівської політехніки (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.) : монографія / Р.Т. Ковалюк. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львів. політехніка”, 2003. – 200 с.
7. Культурне життя в Україні. Західні землі. – Т.1.1939 1953 –К.: Наукова думка, 1995. – 748 с.
8. Мороз В. Історія створення і діяльності Української Головної Визвольної Ради // Визвольний шлях. – 2004. – Кн. 7. – С. 88 – 106.
9. Феценко-Чопівський І. Хроніка мого життя. – :Житомир: Житомирський вісник, 1992. — 128 с.
10. Poplawski Z. Dzieje Polinesniki Lwowskiej. – Wroclaw, 1992. – 363 ss.